

Borislav Dadić – Ivana Knežić

METAFIZIČKA ISTRAŽIVANJA O OSOBI Doc. dr. sc. Borislav Dadić, Pročelnik Odjela za filozofiju
Sveučilišta u ZadruProf. Ivana Knežić, Znanstveni novak Odjela za filozofiju
Sveučilišta u ZadruUDK: [111.8+130.3]:[141.144: 141.33][17.021.2
+172.1]316.37

Izvorni znanstveni rad

U radu se žele preispitati postojeća shvaćanja i interpretiranja čovjeka te ukazati na moguće posljedice do kojih dovode neke suvremene filozofske teorije i pravci. Pokušaji definiranja čovjeka sežu daleko u prošlost. Još je Boetije definirao čovjeka kao „individualnu supstanciju koja posjeduje razum“. Na njega se kasnije nadovezuje sv. Toma Akvinski nastojeći istaknuti čovjekovu originalnost i neponovljivost. Suvremeno doba obilježeno je napretkom prirodnih znanosti koje čovjeka promatraju partikularno, što može dovesti do neslućenih posljedica i ugrožavanja čovjekova položaja. U članku se razmatraju štetne posljedice takva pristupa i ističu pozitivne strane onog cjelovitog i sveobuhvatnog.

Ključne riječi: čovjek, definicija čovjeka, prirodne znanosti, sveobuhvatan pristup.

* * *

Uvod

Prije samog početka bilo kakva filozofskog govora o ljudskoj osobi možemo se zapitati koji bi danas bio smisao jednog takvog govora. Zašto baš danas govoriti i zašto govoriti baš o ljudskoj osobi? Ako nas nešto zanima o čovjeku, zašto se ne bismo radije utekli vrlo preciznim rezultatima prirodnih znanosti? Znamo, one su danas razvijenije nego ikada prije u povijesti i svakim danom sve više napreduju. No ako nam to nije dovoljno, možemo uzeti u obzir i rezultate društvenih i drugih humanističkih znanosti koje su u posljednje vrijeme također u velikom zamahu. Može li nam filozofski govor o

čovjeku donijeti nešto novo ili on predstavlja samo suvišno "naklapanje" koje ne treba uzimati ozbiljno?

1. Aktualnost filozofske rasprave o ljudskoj osobi

Za nas je filozofija bila i ostala prava znanost, čak štoviše, kraljica svih znanosti, i tako ćemo je poimati i u ovom našem istraživanju. Posebno ćemo je ovdje promatrati, na tragu Aristotela, kao znanost o posljednjim uzrocima cjelokupne stvarnosti, pa tako i ljudske osobe. No to ne znači da prilikom filozofskog govora o ljudskoj osobi treba zanemariti rezultate pozitivnih znanosti. Naprotiv, njihove rezultate treba uzeti u obzir, ali treba imati na umu i njihova ograničenja zbog kojih oni, uzeti sami za sebe, ne samo da ne daju potpunu sliku o čovjeku već dovode do potpuno pogrešnog shvaćanja čovjeka, pogotovo ako ih se uzima kao one koji jedini mogu nešto relevantno reći o čovjeku. Upravo stoga filozofski govor o ljudskoj osobi itekako ima smisla. Pozitivne se znanosti doista nalaze na vrhuncu svoga razvoja i povjerenje ljudi u njih sve više raste, ali se također, proporcionalno s rastom toga povjerenja, zaboravljaju ona ograničenja koja te znanosti po samoj svojoj naravi imaju i koja će uvijek imati i zbog kojih njihov govor o čovjeku nikada neće i ne može biti govor o cjelovitom čovjeku ili ljudskoj osobi već samo govor o ljudskom tijelu, ljudskom ponašanju, običajima ljudi i slično. Filozofski govor, naprotiv, želi reći nešto o ljudskoj osobi kao cjelini i, posebno, o onim načelima prema kojima ljudska osoba jest osoba, a do kojih pozitivne znanosti, zbog same svoje naravi, ne mogu doći. Kada pokušaju prekoračiti granice pozitivnih znanosti, znanstvenici redovito zapadaju u ideologiju, a među ljude unose veliku zbrku svojim interpretacijama znanstvenih rezultata. No manja je teškoća kada ta zbrka ostaje samo na teoretskoj razini. Mi smo ljudi, naime – kako je to još Aristotel ustvrdio – društvena bića, okruženi smo ljudima i svakodnevno ulazimo u bezbrojne interakcije s drugim osobama. Kako ćemo se u tim interakcijama odnositi prema drugima, velikim dijelom ovisi upravo o tome kakvo je naše shvaćanje ljudske osobe. Ako teoretski nismo spoznali njezinu apsolutnu vrijednost, teško da

ćemo u svome djelovanju postupati s drugom osobom kao s nekim tko tu vrijednost ima u sebi. Do načela koje je temelj te vrijednosti, pozitivne znanosti, kako je već rečeno, ne dolaze. Stoga filozofski govor o ljudskoj osobi ne samo da nije suvišan već je i nužan ukoliko se i u djelovanju želi zauzeti ispravan stav prema svakoj pojedinoj konkretnoj ljudskoj osobi.

Na čisto teoretskoj razini, jedan od tipičnih primjera čestog zanemarivanja filozofskog govora o čovjeku i apsolutiziranja rezultata pozitivnih znanosti javlja se kada je riječ o raznim teorijama evolucije. Nerijetko se može čuti kako je biologija dokazala da je čovjek potekao od majmuna. Uzmemo li u obzir samo ono što je do sada rečeno o pozitivnim znanostima, vidimo da je takva tvrdnja u potpunosti besmislena. Naime, biologija o čovjeku kao takvome, o onome što nekog pojedinog čovjeka čini originalnom i neponovljivom osobom ne može reći gotovo ništa. Ono o čemu biologija može govoriti jest ljudsko tijelo i podrijetlo ljudskog tijela. Budući da čovjek nije samo tijelo već ima i duhovno načelo, svaki pokušaj objašnjavanja čovjeka i njegova podrijetla samo putem biologije ili govora o ljudskom tijelu i njegovu podrijetlu predstavlja zapravo jedan tip redukcionizma. Točnije, zapada se u naturalizam, na način da se neki rezultati do kojih je biologija došla učine isključivima i općevažićima. Naturalistička pozicija promiče definiciju čovjeka kao životinje koja misli, a mišljenje shvaća samo kao jedan od rezultata evolucije. Pri ovakvim tvrdnjama očito je da su prijedene granice pozitivne znanosti jer se one bave materijalnom stvarnošću, onim što se može opaziti osjetilima, izmjeriti i verificirati. Ljudska misao, naprotiv, nije dostupna našim osjetilima niti ju možemo mjeriti. To znači da ni ljudska misao, kao ni ono načelo na kojemu se ona temelji, nisu dostupni pozitivnim znanostima.¹ Mnogi ljudi često nisu svjesni ovoga prekoračivanja granica pojedinih znanosti kada se iznose rezultati do kojih su te znanosti došle i kada se oni interpretiraju na ovakav način. Tako zapravo pojedini znanstvenici manipuliraju rezultatima znanosti kako bi iznijeli svoj filozofski stav koji, navodno, potvrđuju znanstvena istraživanja. No tada znanstvenik više ne govori kao

1 Usp. Tonči MATULIĆ, *Život u ljudskim rukama*, Glas Koncila, Zagreb, 2006., str. 103-105.

znanstvenik nego kao filozof. Kako ne bismo upali u zamku takvih 'znanstvenika-filozofa', nužno je uvijek imati na umu područja i granice kako pozitivnih znanosti tako i filozofije. Stoga filozofiji ostaje zadaća u okviru svoje redovite metode istraživanja kritički propitki-vati rezultate pozitivnih znanosti, posebno onih koji imaju pretenziju govoriti o tome "što je čovjek, odakle dolazi i zašto postoji ili da, drukčije rečeno, znanstvene rezultate pročisti od neznanstvenog elementa koji je često s njima pomiješan tako da pogled drži otvorenim za cjelovitost, za daljnje dimenzije stvarnosti čovjeka o kojoj znanost može pokazati samo pojedine vidove."² Ipak, da nisu svi znanstvenici redukcionisti, možemo vidjeti na primjeru antropologa Fiorenza Facchinija koji u posljednjem poglavlju svoje knjige *Stazama evolucije čovječanstva* ističe da stvarnost ne može biti objašnjena isključivo biološkom evolucijom i da postoje oni segmenti stvarnosti koji su isključivo područje filozofije i teologije. Sve spoznaje, pak, do kojih se došlo, bilo putem pozitivnih znanosti bilo putem filozofije ili teologije, trebaju služiti za izgradnju boljeg i humanijeg svijeta te istinske komunikacije i suradnje među ljudima, "pri čemu kao bitan subjekt i mjerilo ostaje ljudska osoba."³

No kao što već rekosmo, problem bi bio puno manji kad bi ostao samo na teoretskoj razini. Potrebno je pitati se kakve posljedice apsolutiziranje i pogrešno interpretiranje rezultata pozitivnih znanosti ima u praksi, u konkretnoj situaciji, u susretu s konkretnom ljudskom osobom. A odgovor na to pitanje u sebi sadrži veliku tragediju ljudskoga roda: neprepoznavanje i nepriznavanje svakog čovjeka kao osobe. Ono se, pak, najbolnije očituje u masovnim legalnim ubojstvima najslabijih i najbesspomoćnijih. Naime, može se često čuti kako ljudski embrij nije osoba te stoga pobačaj nije nikakvo zlo. Citirajući L. Palazzanija, poznati filozof antropolog Ramon Lucas Lucas pojašnjava kako je u ovakvim tvrdnjama problematično to što se "status osobe" pripisuje onima koji pokazuju različite osobine, kao što su racionalno odlučivanje i djelovanje, samosvijest itd. S obzirom na to da ljudski embrij ne pokazuje nikakve znakove

2 Joseph RATZINGER, *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, Verbum, Split, 2005., str. 68.

3 Fiorenzo FACCHINI, *Stazama evolucije čovječanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., str. 262.

racionalnog djelovanja, zaključuje se kako on nije osoba. To onda znači da netko može biti više osoba, a netko drugi manje, ovisno o tome u kojoj mjeri očituje svoju racionalnost. Takvo je shvaćanje sasvim pogrešno jer je osoba metafizička stvarnost. "Biti osoba" pripada ontološkom redu, a ne razini djelovanja te je stoga osoba ne samo onaj tko aktualno posjeduje određene vlastitosti već svaki onaj pojedinac tko pripada racionalnoj ljudskoj vrsti, bez obzira manifestira li te vlastitosti u svome djelovanju ili ne.⁴ Budući da se ovakav pristup ljudskoj osobi danas zanemaruje, događa se to da se ljudskom embriju ne priznaje "status osobe" te se s njime može postupati kako se hoće ne bi li se ostvarile neke druge, "uzvišenije" svrhe. To izvrsno objašnjava T. Matulić u svojim bioetičkim raspravama, pokazujući kako je komunizam legalizirao pobačaj kako bi se olakšala borba proletarijata za besklasno društvo, u čemu je i žena trebala imati veliku ulogu, dok su liberalne demokracije pobačaj legalizirale s obrazloženjem kako to rade radi potvrđivanja slobode i autonomije pojedinaca,⁵ točnije žena koje imaju pravo odlučivati o svome tijelu.⁶ Paradoksalno, liberalna je filozofija, koja se nekada sama borila protiv prava jačega, postala tako sama zagovornicom prava jačega braneći pravo na slobodan izbor odraslih i samostalnih ljudi na štetu prava na život bespomoćnog nerođenog djeteta. Dolazi do sukoba vrijednosti do kojega ne bi smjelo doći, a to se događa stoga što se sloboda izbora smatra najvišom vrijednošću, i to sloboda shvaćena kao apsolutna sloboda. Zaboravlja se da su ljudi ograničena bića i da je stoga i njihova sloboda ograničena. Zato se i zabrana pobačaja smatra neprijateljskom liberalnoj demokraciji, umjesto da se shvati kao put do njezine potpune afirmacije u zaštiti ljudskog dostojanstva, a posebno onih najranjivijih.⁷ Očito je, dakle, da su put do

4 Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status ljudskog embrija*, u: A. Volarić-Mršić (ur.) *Status ljudskog embrija*, Centar za bioetiku-FTI, Zagreb, 2001., str. 85.

5 Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica*, Glas Koncila, Zagreb, 2006., str. 69.

6 Vrlo dobar pregled autora koju su se zalagali za 'kulturu smrti' i u tom kontekstu za pobačaj u ime prava žena za odlučivanje o svom tijelu može se pronaći u knjizi Donald DE MARCO – Benjamin D. WIKER, *Arhitekti kulture smrti* (Verbum, Split, 2007.). Navest ćemo, radi ilustracije, stajalište samo jedne promotrice ove kulture smrti – Elisabeth Badinter. Ona je zagovarala stav prema kojemu "su ženina prava ispred prava fetusa i ispred majčinskih obveza" (E. Badinter, *Man/Woman: The One Is the Other*, citirano prema djelu: *Arhitekti kulture smrti*, str. 177.)

7 Usp. Tonči MATULIĆ, *Medicinsko prevrednovanje*, str. 53-66.

ostvarivanja svojih "uzvišenih" svrha obje ideologije – komunistička i liberalistička – nastojale pronaći gazeći vrijednost i dostojanstvo ljudske osobe.

Kako bismo jasno vidjeli u čemu se sastoji bit i vrijednost ljudske osobe, iz čega će onda proizaći i zahtjev za poštivanjem njezina dostojanstva, bit će potrebno u promišljanje i istraživanje najprije unijeti neke podjele i razjašnjenja s obzirom na značenja određenih pojmova vezanih uz problem osobe. Riječ je o pojmovima osoba i individua. Vidjet ćemo uskoro da značenje ovih pojmova nije isto, te da ih se ne može koristiti kao sinonime. Često se u društvu, zbog miješanja ovih pojmova, ugrožava dostojanstvo osobe pod krivim uvjerenjem da se tako moralo postupiti u interesu viših, društvenih ciljeva.

2. Osoba i individua

Iz prethodne analize možemo zaključiti kako je za dobro uređenje i funkcioniranje društva nužno ispravno shvaćanje ljudske osobe. Da bismo znali kako urediti odnos između pojedinog čovjeka i društva u cjelini, najprije je potrebno shvatiti razliku između osobe i individue. No odmah treba reći kako to dvoje nije nešto što se međusobno isključuje. Naime, kao što ćemo vidjeti u metafizičkoj analizi, pojam *individua* ulazi u definiciju *osobe*. To znači da osoba nije nešto što isključuje individualnost, ali se ipak ne može ni svesti samo na nju. Još je Aristotel ustanovio da je načelo individualizacije materija – ona je načelo prema kojemu se unutar ljudske vrste jedan čovjek razlikuje od drugoga, budući da je forma nerazdjeljiva te ona ne može biti to načelo.⁸ Iz ovoga jasno proizlazi da se prema istom načelu, materiji, razlikuju mačka od mačke kao i tratinčica od tratinčice. Biti individua stoga je ona karakteristika bića koju čovjek dijeli s drugim bićima u prirodi. Tako J. Maritain napominje da je prema načelu individualizacije svaki čovjek samo jedinka unutar ljudske vrste, dio materije i svemira; različit, doduše, kao baš taj i taj čovjek, a ne neki drugi, ali ipak samo dio cjelokupne materijalne stvarnosti

8 Usp. ARISTOTEL, *Metafizika*, Z. VII. 8, 1034 a 5; hrv. pr.: Globus-SNL, Zagreb, 1988., str. 177.

te kao takav podložan fizičkim i kozmičkim zakonitostima.⁹ Slično razmišlja i N. Berdjajev kada kaže da je "individuum kategorija naturalistička, biološka, sociološka", on "se neprekidno promišlja kao dio cjeline i izvan ove cjeline, ne može se zvati individuom".¹⁰ Važnost individualnosti za razumijevanje osobe ističe i R. Guardini, ali ih isto tako, kao i prije navedeni autori, ne poistovjećuje. U tom smislu individua, premda ima potrebu za svijetom stvari koje ga okružuju, prije svega ima potrebu za materijom toga svijeta, ona zauzima odmak od tog svijeta stvari i bori se protiv toga da ju svijet ne apsorbira u sebe.¹¹

Međutim, čovjek nije samo individua. Osim materije, koja je načelo individualizacije, u čovjeku postoji i drugo, duhovno načelo, a to je njegova besmrtna duša. Tako je čovjek po specifičnim moćima svoje besmrtno duše usmjeren na cjelokupnost bitka i na bitak u sebi, na vrhovno dobro koje nadilazi sva partikularna i vremenita dobra, te stoga ima u sebi dostojanstvo koje nema ni jedno drugo biće u prirodi, a to je dostojanstvo osobe. Ljudska je osoba po svojoj duhovnoj duši ukorijenjena u duhovnom i ćudorednom svijetu, svijetu koji nije dio materijalnog svemira nego ga beskrajno nadilazi. Nadilazi ga svojom slobodom kojom je uvijek u stanju unijeti novost u njega, a ne samo pratiti njegove zakonitosti.¹² Osoba se ne može svesti na prirodu, na biološki, ali ni na psihološki aspekt. Posebno je možda potrebno naglasiti opasnost od "psihologiziranja" osobe jer se često događa da se osoba svodi tek na osobnost. Osobnosti nema bez osobe, osoba je metafizički temelj, supstrat na kojemu se osobnost razvija. Osobnost, stoga, kao ukupnost stečenih i naslijeđenih kvaliteta i nedostataka, spada u akcidentalni red bivstvovanja.¹³ Osobnost se formira svjesnim i slobodnim činima pa ukoliko bismo osobu sveli na osobnost, moglo bi se dogoditi da osobi koja nije u stanju obavljati svjesne i slobodne čine ne priznamo njezino dostojanstvo te s tim u vezi ni njezina prava i potrebe koje kao osoba ima.

9 Usp. Jacques MARITAIN, *Tri reformatora*, Laus, Split, 2000., str. 27.

10 Nikolaj A. BERDJAJEV, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1991., str. 49.

11 Usp. Romano GUARDINI, *Mondo e persona*, Morcelliana, Brescia, 2002., str. 136.

12 Usp. Jacques MARITAIN, *Tri reformatora*, str. 26.

13 Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 97

Čovjek, dakle, u sebi ima materijalno načelo koje ga čini individuom, jedinkom ljudske vrste i dijelom većih cjelina: svemira, prirode i društva. No isto tako, svaki čovjek ima u sebi i duhovno načelo prema kojemu je sâm jedna cjelina i prema kojemu ima vrijednost kojom nadilazi svemir, prirodu i društvo. Upravo to načelo čini da se osoba bitno razlikuje od svih ostalih bića u stvorenom svijetu. Osoba nije nešto što se može dati, poput životinja, biljaka ili neživih stvari. Zahvaljujući ovom načelu, kada se pitamo o identitetu nekog konkretnog čovjeka, koristit ćemo upitnu zamjenicu "tko", dok kada se pitamo za identitet ostalih bića, koristimo upitnu zamjenicu "što".¹⁴ Stoga, kad čovjeka promatramo kao osobu, ne smijemo ga nikada koristiti kao sredstvo u neku drugu svrhu nego uvijek trebamo imati na umu da on ima svoju vlastitu svrhu te stoga zaslužuje naše poštovanje.¹⁵

Iako je osoba u sebi jedinstvena cjelina, to ne znači da je u sebe zatvorena i sebi dovoljna. Naprotiv, ona je po svojoj naravi upućena na druge, na komunikaciju uma i ljubavi, na samoostvarivanje u zajednici s drugim osobama.¹⁶ Pitanje je kako sada urediti taj odnos među ljudima, odnosno kako urediti odnos između pojedinog čovjeka i njegova pojedinačnog dobra s jedne strane, te društva i općeg dobra s druge strane. Kome treba dati prednost? Treba reći da rješenje nije jednosmjerno, odnosno ne možemo reći da je čovjek radi društva, ali niti da je društvo radi čovjeka. No ako imamo na umu to da je čovjek istodobno i individua i osoba, dobit ćemo jasno rješenje ovisno o tome s kojeg aspekta ga promatramo. Ako, naime, čovjeka promatramo kao individuu, onda je on jedan dio društva jer se, kako smo vidjeli, individua uvijek promišlja kao dio u odnosu na cjelinu. U tom će slučaju njegovo pojedinačno dobro biti podređeno općem dobru društva, u skladu s Aristotelovom tezom da je cjelina ispred dijela. Pod općim dobrom mislimo na sve ono što se raspodjeljuje na sve članove društva, a pridonosi njihovom materijalnom i duhov-

14 O razlici između 'netko' i 'nešto' u kontekstu rasprave o osobi vidjeti izvrsnu knjigu: Robert SPAEMANN, *Personen. Versuche über den Unterschied zwischen "etwas" und "jemand"* (Stuttgart, 1998.).

15 Usp. Borislav DADIĆ, *Odnos pojedinačnog i općeg dobra u perspektivi metafizike osobe*, u: "Filozofska istraživanja" 92 (2004.), sv. 1, str. 41-58, ovdje 51.

16 Usp. *ibid.*, str. 48.

nom razvitku: škole, bolnice, ceste, ali i dobri zakoni, običaji, tradicija, kultura jednako kao i sloboda, pravednost, hrabrost itd. Opće dobro nije samo ono što je korisno ili probitačno već, prvenstveno, i ono što se odnosi na ispravnost života i posljednju svrhu svakog čovjeka.¹⁷ Kada, pak, čovjeka promatramo kao osobu, tada je on sâm jedna cjelina koja se nikako ne može promatrati kao dio neke veće cjeline. Kao osoba, on je po svojoj besmrtnoj duši usmjeren prema konačnom, vrhovnom dobru i jedino tom dobru uvijek daje prednost pred svim drugim dobrima. Promatrajući s aspekta konačnog dobra, mogli bismo reći kako je i opće dobro nekog društva samo jedno od pojedinačnih dobara osobe koje mu služi da dostigne svoje konačno dobro. Zato u tom slučaju društvo treba biti u službi osobe, ono treba poticati razvoj i usmjerenje osobe prema njezinu konačnom cilju, a nikada se postaviti iznad nje. Kada čovjeka promatramo kao osobu, a to znači kao cjelinu, odnos između čovjeka i društva odjednom se obrće pa tako društvo na neki način postaje dijelom osobe.¹⁸ U nekim teorijama često se zaboravlja na jedinstvenost ljudske osobe pa ju se smatra samo dijelom društva koji u tom društvu ima svoju ulogu i svoju funkciju i tako pridonosi njegovu održanju. Jedna je od takvih teorija i hijerarhijski personalizizam. Prema ovoj teoriji, svijet se kao cjelina sastoji od osoba koje su organizirane hijerarhijski, a to znači da svaka osoba zauzima određeni položaj u hijerarhiji i podređena je osobi koja se nalazi na višem stupnju hijerarhijske ljestvice. Tako bi ljudska osoba bila na jednom stupnju te ljestvice koji je iznad nekih "nižih" osoba, ali je zato podređena višim osobama kao što su nacija, čovječanstvo i, konačno, svemir. U ovakvoj teoriji svako realno jedinstvo postaje osobom. To znači da se jedna osoba promatra kao dio u odnosu na hijerarhijsku cjelinu i da svoju vrijednost dobiva iz odnosa s tom cjelinom, a to proturječi shvaćanju osobe kao cjeline i vrijednosti koje ima kao duhovno biće. Stoga je ovaj hijerarhijski personalizizam u svojoj biti zapravo "antipersonalizam".¹⁹

No, nažalost, shvaćanje čovjeka nije pogrešno samo u teoriji već, posljedično, i u praksi. Često se zaboravlja da je čovjek osoba,

17 Usp. *ibid*, str. 50-51.

18 Usp. Jacques MARITAIN, *Tri reformatora*, str. 28-29.

19 Usp. Nikolaj A. BERDJAJEV, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, str. 54.

jedinstvena i neponovljiva, s vrijednošću koja nadilazi društvo pa ga se svodi samo na individuu koja je dio društva te kao takva u službi društva ili pak, što je možda još češći slučaj, u službi drugih individua. Povijest nam za to daje niz primjera: od ropstva i feudalizma do komunizma, fašizma i nacizma. U najnovije vrijeme osobi slična opasnost prijeti od onoga što se u literaturi često naziva "globalizmom". U svim tim sustavima čovjek se koristi samo kao sredstvo za ostvarivanje nekih drugih, "viših" svrha. U totalitarnim režimima osoba je jedan atom u društvu, jedan njegov maleni dio koji sve svoje snage treba podložiti jedino društvu kao cjelini.²⁰ S druge strane, ni individualizam koji se kao suprotnost totalitarističkim režimima javlja u modernom svijetu, a koji kao isključivu vrijednost postavlja apsolutnu slobodu individue i sva njezina prava, ne nudi odgovarajuće rješenje te se čini da se ove dvije krajnosti nekako svode na isto: ostaje se i dalje na razini odnosa dio – cjelina, odnosno individua – društvo i ne dolazi se do vrijednosti osobe. Ako se u totalitarističkim sustavima čovjek kao dio društvene cjeline koristi samo kao sredstvo za neku "višu" društvenu svrhu, onda u individualizmu čovjek kao individua postaje samo jednim djelićem materijalnog svijeta koji više ne samo da nema "višu" svrhu u društvu nego uopće više i ne zna koja je njegova svrha. Želeći ga osloboditi od ropstva društva, individualizam čovjeka čini robom njega samoga, odričući mu njegovu konstitutivnu usmjerenost na druge, nužnu za njegovo samoostvarenje, ali i njegovu sposobnost transcendencije kako materijalnog svijeta tako i društva, te mogućnost usmjeravanja prema konačnom dobru. Naprotiv, on ga potiče brinuti se o sebi i samo o sebi, steći što više materijalnog bogatstva i trošiti, mami ga trenutačnim užicima, blještavim i "neodoljivim" ponudama i potiče ga brinuti se za vlastiti izgled, zdravlje i dug život. Sve to čovjeka zatvara u nje-

20 Izvrstan pregled raznih filozofskih teorija koje su u povijesti zagovarale borbu za dobro čovjeka, dok su u stvarnosti vodile njegovoj propasti, može se naći u knjizi *Arhitekti kulture smrti* (Donald DE MARCO – Benjamin D. WIKER, *Arhitekti kulture smrti*, Verbum, Split, 2007.). O tiraniji društva nad osobom posebno vidjeti u ovom djelu članak o K. Marxu i A. Comteu. O ovom zadnjem čitamo: "Comte je posvema zanemario ono što zovemo cjelovitom osobom. On je čovjeka sveo na poslušnog, nesebičnog i pokornog altruista, a zatim ga je, lišivši ga tako najvećeg dijela njegova čovjества, pozvao da ljubi Čovječanstvo." Premda je Comte krasno proklamirao: "Moje načelo je ljubav, moja osnovica je Red, Moj cilj je Progres", ... "Krajnji rezultat njegove filozofije, međutim, je tiranija", zaključuje Donald De Marco (str. 132-133).

govoj sebičnosti, zarobljava ga i odvraća od njegove konačne svrhe i, razvijajući individualnost, ubija njegovu osobnost.²¹ Suvremena kretanja u društvu jasno pokazuju kako je liberalni individualizam doveo čovjeka na rub novoga ropstva, kao posljedice nove diktature koju je J. Ratzinger genijalno nazvao "diktaturom relativizma".²²

Uvijek zapravo postoji ta opasnost od pogrešnog shvaćanja odnosa pojedinca i društva. Ne smije se zaboraviti kako je čovjek istovremeno osoba i individua te da je potrebno uvažavati oba ova aspekta. Ako ga svedemo samo na individualni aspekt, posljedice su nam već jasne – on postaje samo broj, jedinka gotovo beznačajna unutar društvene cjeline. Ukoliko smo već i svjesni da je on kao osoba sâm cjelina koja je sposobna nadići cjelinu društva, ipak ne smijemo zaboraviti da se njegov život nužno isprepliće sa životima drugih ljudi u tom društvu.²³ Iz tog se razloga "društvo i treba odnositi prema osobi na dvostruki način. Prvo, ono treba dijeliti opće dobro na sve pojedince toga društva. Drugo, treba poštivati i promicati težnju osobe prema vrhovnome dobru, koje nadilazi dobro političke zajednice."²⁴

3. Metafizička konstitucija osobe

U prvom dijelu članka nastojali smo istaknuti probleme – ali i njihova moguća rješenja – koji se javljaju kako u teoriji tako i u praksi zbog nepoznavanja i nepriznavanja vrijednosti i dostojanstva svake pojedine ljudske osobe. Kako bismo vidjeli na čemu se temelje vrijednost i dostojanstvo ljudske osobe iz kojih proizlazi zahtjev za poštovanjem i uvažavanjem osobe na svim razinama, neće nam biti dovoljan samo fenomenološki pristup – proučavanje onoga što

21 Usp. Jacques MARITAIN, *Tri reformatora*, str. 27-28.

22 Usp. Joseph RATZINGER, *Omelia del cardinale Joseph Ratzinger decano del collegio cardinalizio*, Missa pro eligendo Romano pontifice – 18. aprile 2005. Evo te famozne Ratzigermove izjave, na koju će mnogi autori poslije pozivati: "Si va costituendo una dittatura del relativismo che non riconosce nulla come definitivo e che lascia come ultima misura solo il proprio io e le sue voglie" (cjeloviti tekst se može pronaći na webu: http://www.vatican.va/gp11/documents/homily-pro-eligendo-pontifice_20050418_it.html – 25.06.09.). Upravo je suvremeni relativizam u izravnoj suprotnosti s apsolutnom vrijednošću ljudske osobe.

23 Usp. Angelo SCOLA, *Čovjek kao osoba*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 161.

24 Borislav DADIĆ, *Odnos pojedinačnog i općeg dobra*, str. 52.

osoba očituje prema van – već je potrebno izvršiti i jednu dublju, metafizičku analizu osobe te tako otkriti što je osoba u sebi, odnosno što je to što ju čini osobom i što u djelovanju obvezuje.

3.1. *Metafizička analiza osobe*

Za Tomu Akvinskog "osoba znači ono što je najsavršenije u cijeloj prirodi – a to je supsistentni pojedinac razumske naravi".²⁵ Ova savršenost osobe ne temelji se na tome kako osoba djeluje u ovom našem svijetu nego na onome što je ona u sebi, što je ona promatrana s metafizičkog aspekta. Klasična je definicija osobe ona Boetijeva koju je kasnije prihvatio i doradio Toma Akvinski: "*Naturae rationalis individua substantia* (individualna supstancija racionalne naravi)".²⁶ Pojam *supstancija* uporabljen je kako bi se isključili akcidenti iz definicije, jer akcidenti nisu oni koji konstituiraju osobu. U vezi s tim pojmom nastale su rasprave koje su ukazivale na nedostatak Boetijeve definicije. Kao jedan od prigovora Boetijevoj definiciji osobe navodi se kako se *supstancija* odnosi ili na prvu supstanciju – konkretnu pojedinačnu stvar, ili na drugu supstanciju – vrstu ili rod. U prvome bi slučaju dodatak "individualna" bio suvišan, jer prva supstancija jest individualna supstancija, dok bi u drugome slučaju taj dodatak bio pogrešan, budući da druga supstancija označava vrstu ili rod. Na taj prigovor Toma Akvinski odgovara da je najbolje shvatiti kako je "supstancija" u definiciji uporabljena u općenitom smislu – tako da obuhvaća i prvu i drugu supstanciju, a potom je pojmom "individualna" ograničena na prvu supstanciju.²⁷ U svakom slučaju, u ovoj definiciji supstancija označava samostalno biće, ono koje postoji kao konkretno, pojedinačno. Takve supstancije nazivamo *hypostasis*. Ramon Lucas Lucas u tomističkom duhu objašnjava: "Tako shvaćena, supstancija je ontološko počelo koje samostalno postoji [*subsistit*] te je podmetak akcidentima [*substat*] i u njima se pojavljuje... Tko god tvrdi da određene kvalitete i određenja jesu

25 Toma AKVINSKI, S.Th. I., q. 29, a. 3; eng. pr.: <http://www.newadvent.org/summa/1020.htm#1> (30. 3. 2007.).

26 BOETIJE, De persona et duabus naturis, PL., 64, c. 1343., eng. pr. u: <http://www.newadvent.org/cathen/11726a.html> (30. 3. 2009.).

27 Usp. Toma AKVINSKI, S. Th. I., q. 29, a. 1; eng. pr.: <http://www.newadvent.org/summa/1020.htm#1>, (30. 3. 2009.).

'od' nečega ili 'od' nekoga, na implicitan način upućuje na određenu supstanciju: moguće je tako više vlastitosti i čina staviti u odnos prema jednom te istom čovjeku."²⁸ Ako, dakle, pojam individualne supstancije primijenimo na čovjeka, uočavamo da njegove vlastitosti i čini ne postoje sami u sebi nego postoje kao vlastitosti i čini nekog subjekta – supstancijalnog ljudskog individuuma. Supstancija je ontološki uvjet postojanja svih obilježja, funkcija i djelovanja čovjeka. Zato čovjeka ne možemo svesti na zbroj njegovih obilježja ili pak čina. Supstancija je ta koja omogućuje jedinstvo čovjekova identiteta u prostoru, kao i njegovo trajanje u vremenu. Ako bismo čovjeka shvatili tek kao zbir njegovih čina, on bi izgubio svoj identitet i jedinstvo, ne bi bio "biće" već tek vlastito "činjenje".²⁹ Toga je svjestan i N. Berdjajev koji, iako odbija supstancijalnost pripisati osobi jer metafizičke pojmove shvaća odveć statično, ipak kaže: "U realizaciji osobe netko se vječito mijenja, no taj netko ostaje ipak jedan te isti, sačuvana je istovjetnost."³⁰ Dakle, bez obzira na sve moguće promjene koje čovjek tijekom života prolazi, on ipak uvijek ostaje taj jedan isti čovjek i bez obzira na sve razvojne faze kroz koje prolazi, on ipak zadržava jedinstvo i kontinuitet bivstvovanja. Smatramo da je ovo posebno potrebno naglasiti u raspravama o nekim bioetičkim pitanjima: od samog trenutka začeca pa sve do prirodne smrti čovjek zadržava svoj isti identitet i ljudsko dostojanstvo.

Druga važna karakteristika osobe koju valja istaknuti u Botijevoj definiciji jest individualnost osobe. Osoba je dakle neko konkretno, a ne univerzalno biće. Individualnost osobe znači kako njezino unutarnje jedinstvo tako i njezinu jedinstvenost, odnosno različitost od drugih i neponovljivost. Toma, pak, u svojoj definiciji koristi pojam "supsistentni pojedinac". Pojam *subsistens* označava individualnu supstanciju koja tvori potpunu cjelinu. Osoba, dakle, samostalno postoji kao cjelina.³¹ Romano Guardini u svojem promišljanju o specifičnosti ljudske osobe i njezinu odnosu prema svijetu koji je okružuje smatra da je individualnost ono što prvo uočavamo

28 Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 71.

29 Usp. *ibid.*, str. 71-72.

30 Nikolaj A. BERDJAJEV, *Ja i svijet objekata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., str. 145.

31 Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 75.

kod osobe i po čemu se ona razlikuje od drugih raznovrsnih bića, kao i od drugih pojedinaca unutar vrste kojoj i sama pripada. Zato je za njega individualnost "živo biće ukoliko predstavlja zaokruženo jedinstvo konstitucije i djelovanja".³²

U uskoj vezi s pojmom individualnosti jest i pojam naravi. Naime, individuom označava pojedinačnog pripadnika određene vrste, odnosno naravi. Narav je, prema Tomi Akvinskom, ono po čemu neku stvar zovemo naravnom, a neka stvar naziva se naravnom po tome što ima određenu formu pa je, prema tome, forma naravne stvari donositeljica njezine naravi. Pojam naravi najprije je označavao samo rođenje nekog bića, a kasnije je njezino značenje preneseno na počelo tog rađanja, a zatim i na počelo gibanja. Budući da je počelo gibanja u stvari koja je podložna gibanju materija ili forma te stvari, onda i njih zovemo narav, a budući da materija i forma sačinjavaju bit stvari, pojam naravi proširen je i na bit bilo koje stvari koja postoji u prirodi, a tu bit izražava definicija.³³

Niti jedna od dosad spomenutih karakteristika ne čini onu bitnu razliku osobe. Naime, u svijetu oko nas uočavamo mnoge individualne supstancije koje pripadaju nekoj vrsti ili naravi, bilo u živom bilo u neživom svijetu. Prema tome, i kamen na našem putu jedna je individualna supstancija, baš kao i tulipan u mom vrtu ili lastavica koja proljeće ispred moga prozora, no to ih ipak ne čini osobama. Međutim, svaka osoba nužno jest i individualna supstancija. Ono što je razlikuje od ostalih individualnih supstancija koje nisu osobe jest njezina racionalnost. Robert Spaemann posebno je istaknuo činjenicu kako se osobe ne mogu jednostavno poistovjetiti s njihovom naravi, one nisu jednostavno njihova narav nego one posjeduju tu narav. Zato za njega biti osoba znači "bivstvovati na način razumske naravi".³⁴ Racionalnost, kao specifičnu odrednicu osobe, posebno vezujemo za dvije ljudske moći: razum, kao spoznajnu moć i volju, kao moć težnje, točnije, razumske težnje. Zahvaljujući ovim moćima, čovjek može upravljati vlastitim djelovanjem, a ne samo

32 Romano GUARDINI, *Mondo e persona*, str. 136.

33 Usp. Toma AKVINSKI, *SCG*, IV., c. 35.; hrv. pr.: *Suma protiv pogana*, sv. II, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 923-925.

34 Robert SPAEMANN, *Persone*, Laterza, Roma – Bari, 2005., str. 32.

ponašati se automatski ili instinktivno. Razum i volja na poseban su način upućeni na zadnji temelj cjelokupne stvarnosti što znači i na zadnji temelj osobe i njezina dostojanstva, odnosno na bitak (*esse*) ili akt bivstvovanja (*actus essendi*). To je na izvrstan način objasnio Ivan Kozelj u svom djelu *Savjest*, koji u duhu skolastike, ali i nekih modernih personalističkih filozofa, objašnjava kako mi, spoznavajući objektivnu stvarnost oko sebe, tj. spoznavajući ono što postoji, ono što jest, spoznajemo i sami sebe kao otvorene prema toj stvarnosti, odnosno otvorene prema svemu što jest. Tu je našu otvorenost još i Aristotel ispravno shvatio rekavši kako je "duša na neki način sve postojeće",³⁵ budući da svojim umom može obuhvatiti sve što jest. Naša je spoznaja univerzalna i sveobuhvatna, a ne partikularna.³⁶ Dalje Kozelj nastavlja kako "psihološka analiza daje pravo sv. Tomi kada na različite načine ponavlja: 'Ono što um najprije kao najpoznatije zamišlja, i na što konačno sve svoje misaono znanje svodi, je biće.' ... Kad god i kako god naša misao prolazi iz potencije u akt, njezin akt je u srži uvijek 'esse – biti, bitak', u njem i po njem sve dohvaća i izražava, što uopće na bilo koji način dohvatiti i izraziti može."³⁷ Dakle, kao i naše postojanje, naše je mišljenje i naše djelovanje utemeljeno na bitku. Ne na nekom pojedinačnom određenom biću već na bitku samom. Ova otvorenost razuma prema univerzalnosti očituje se i u našoj razumskoj težnji, odnosno volji. Naime, budući da smo sposobni spoznavati stvari pod aspektom univerzalnoga, mi spoznajemo ne samo partikularna dobra već i univerzalno dobro, a onda i težimo za njim. Spoznavši vrijednost univerzalnog dobra, čovjek se ne može nikada u potpunosti zadovoljiti ostvarivanjem pojedinačnih dobara već uvijek teži za ostvarivanjem onog univerzalnog dobra – dobra kao takvog. Stoga svrha cjelokupne ljudske težnje, kao i ljudskog djelovanja, ostaje posjedovanje tog dobra u punini, odnosno posjedovanje bitka u punini. Bitak na koji je čovjek u svom mišljenju i djelovanju upravljen stvarnost je neovisna o našim mislima, to je supsistentni bitak, biće kojemu je bit vlastiti bitak. To nije sveukupnost stvarnosti niti tek

35 ARISTOTEL, *O duši*, III. 431 b; hrv. pr., Naprijed, Zagreb, 1996., str. 84.

36 Usp. Ivan KOZELJ, *Savjest*, FTI, Zagreb, 1990., str. 196-197.

37 *Ibid.*, str. 197-199.

neki apstraktni pojam već realno postojeća stvarnost, štoviše, temelj sveukupne stvarnosti koji daje bivstvovanje svemu što jest.³⁸ Osoba, prema tome, nije samo svojim postojanjem utemeljena na Bitku već je prema njemu usmjerena i svojim specifičnim moćima – razumom i voljom. Odatle njezina vrijednost i dostojanstvo. Ipak, važno je reći kako racionalnost ne znači samo njezino aktualno provođenje ili djelovanje već samu moć, i to konstitutivnu moć otvoriti se cjelokupnosti bitka. Možemo zaključiti da racionalnost ne mora biti prisutna kao aktualno djelovanje konkretnog bića već je dovoljno da bude prisutna kao njegova moć.³⁹ Stoga možemo reći da je osoba i onaj čovjek koji je u komi ili spava, isto kao što je to i mentalno zaostao čovjek, ili fetus. Iako mi spoznajemo osobu preko njezina djelovanja, preko njezinih manifestacija, to ne znači da su njezina djelovanja i manifestacije ono što je konstituira kao osobu. To su sve akcidenti ispod kojih se krije supstancija, njihov subjekt. Stoga ne možemo sa sigurnošću tvrditi kako nema osobe tamo gdje nema djelovanja koja su inače karakteristična za osobu. Važno je ispravno shvatiti načelo *agere sequitur esse* (djelovanje slijedi iz bivstvovanja) – nije netko osoba zato što djeluje kao osoba ili zato što se takvim pokazuje već upravo suprotno: netko djeluje kao osoba i pokazuje se kao osoba zato što *jest* osoba.⁴⁰ Nepriznavanje ove činjenice dovodi nas opet do teških posljedica na bioetičkom planu: nepriznavanje osobnog dostojanstva hendikepiranoj osobi, osobi u komi ili, pak, nerođenom djetetu moglo bi dovesti do toga da pomislimo kako je s takvim ljudima moguće postupati kako se hoće.

Boetijeva definicija koju smo do sada analizirali ne odnosi se izravno i isključivo na ljudsku osobu. Naime, znamo da su prve rasprave o osobi potekle iz teološke kristološke i trinitarne problematike, a u kršćanskoj teologiji osobe nisu samo ljudi već i anđeli i, prvenstveno, sâm Bog. Zato je, kad govorimo o ljudskoj osobi, uz spomenute karakteristike istaknute u Boetijevoj definiciji – supstan-

38 Usp. *ibid.*, str. 199-203.

39 Naravno, ovdje se moć shvaća u smislu onoga što klasična metafizika naziva moć djelovanja (*potentia agendi*), a ne moć bivstvovanja (*potentia essendi*). O različitim tipovima akta i potencije vidjeti u izvrsnoj knjizi: Luis CLAVELL – Miguel Pérez DE LABORDA, *Metafísica* (EUSC, Roma, 2006., str. 147-154).

40 Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 84.

cija, individua, narav, racionalnost – potrebno još posebno naglasiti i jedinstveni spoj duše i tijela koji konstituira ljudsku osobu. Vrlo je važno da ova dva načela ne shvaćamo kao dvije različite stvari, neovisne jednu o drugoj. Toma Akvinski kaže kako tijelo i duša nisu dvije odvojene supstancije već iz ta dva načela nastaje jedno realno postojeće biće.⁴¹ Zato kada biolog proučava ono tjelesno u čovjeku, nikada zapravo ne izučava nešto što je samo tjelesno već ono što je ljudsko, pa stoga i osobno. Samo tijelo bez duše ne postoji, kao što ni duša ne postoji bez tijela. Stoga su neodržive one teze po kojima bi ljudski embrij doista bio čovjek, ali ne i osoba. Takve teze podrazumijevaju da osoba označava samo duhovni vid čovjeka koji bi na neki način bio izvana pridodan onom tjelesnom u trenutku kada bi ovaj dosegao određenu zrelost. Takvo je stajalište neodrživo, budući da je osoba jedinstvo duše i tijela koje se razvija bez kvalitativnih skokova.⁴² Pojam osobe u potenciji – što bi, prema nekima, bila zigota ili embrij⁴³ – nema nikakva utemeljenja jer prijelaz iz potencije u akt nikada ne mijenja narav toga bića već ga dovodi do punine – ono može postati samo ono što već jest po svojoj naravi i ništa drugo. Zato, metafizički gledano, ljudsko biće od samog trenutka začeća treba biti poštivano kao osoba.⁴⁴ Jedinstvo duše i tijela nije nužno imati na umu samo kad se raspravlja o pitanju dostojanstva osobe prije njezina rođenja. Svako je nasilje nad tijelom čovjeka nasilje nad osobom. Zato tragedija mučenja i stradavanja u logorima i kaznionicama totalitarnih sustava kojima je povijest svjedočila, a koja se na žalost ponavljaju i u suvremenim "demokratskim" društvima, nije prvenstveno tragedija stradavanja ljudskog tijela već tragedija stradavanja i poniženja osobe. Kako Berdjajev kaže, "duševni život prožima čitav život tijela, kao što i tjelesni život djeluje na život duše. Postoji vitalno jedinstvo duše i tijela u čovjeku... Prava ljudskog tijela zbog toga su već povezana s dostojanstvom osobe, a najgora posezanja za osobom prije svega bivaju posezanja za tijelom.

41 Usp. Toma AKVINSKI, *SCG*, II., c. 69.; hrv. pr., sv. I., str. 655.

42 Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 95.

43 Embrij označava novu jedinku koja nastaje začećem, dok zigota označava prvi stadij embrija, tj. stanicu koja nastaje spajanjem spermatozoida i jajne stanice u činu začeća. (Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Bioetika za svakoga*, Verbum, Split, 2007., str. 115.)

44 Usp. Ivan FUČEK, *Osoba, savjest*, str. 38-39.

More glada, tuku i ubijaju prije svega ljudsko tijelo i, preko tijela, to se rasprostire i na cijelog čovjeka."⁴⁵

3. 2. *Osobine ljudske osobe*

Iz metafizičke konstitucije osobe proizlaze i neke njezine bitne vlastitosti koje se jasno pokazuju na fenomenalnoj razini promatranja, tj. u djelovanju osobe u svijetu koji ju okružuje. Mi smo svjedoci ovog manifestiranja u svakodnevnom iskustvu, kako u odnosu na nas same tako i u odnosu na druge osobe oko nas. Kako bismo kompletirali naše istraživanje o ljudskoj osobi, osvrnut ćemo se na one njezine bitne vlastitosti, bez čijeg poznavanja ne možemo imati potpunu sliku o tome što je to ljudska osoba. Prvo ćemo proučiti neotuđivost osobe.

Neotuđivost

Neotuđivost proizlazi iz činjenice da osoba ne postoji u drugome nego u sebi. Moje "biti osoba" jest neotuđivo, to mi se ne može oduzeti. Osoba ne može biti oteta od drugoga jer posjeduje vlastiti ontološki identitet koji proizlazi iz njezina akta bivstvovanja i neprenosiv je na drugoga. Osoba, stoga, pripada samoj sebi i nije otuđiva. Zato osoba posjeduje poseban ontološki individualitet u usporedbi s drugim individualnim bićima oko nas. To je ono što je I. Duns Scot nazivao posljednjom samoćom (*ultima solitudo*).⁴⁶ Svaka se vrsta, pa i ljudska, može povećavati i smanjivati, ali se osoba ne može ni umnažati ni poništavati. Meni se sve može uzeti, ali ne i ono "biti osoba". Zato će R. Guardini, želeći istaknuti ovu vlastitost osobe, napisati kako "ono biti sam svoj, u konačnici znači da ne mogu biti posjedovan od neke druge instancije, nego pripadam sebi".⁴⁷ To znači da me netko može oteti iz mog doma ili moje prirodne društvene sredine, da me može zatvoriti u zatvor ili učiniti robom, ali to se odnosi samo na moju psihofizičku dimenziju. Mene kao osobu nitko

45 Nikolaj A. BERDJAJEV, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, srp. pr., str. 46-47.

46 Usp. John DUNS SCOTUS, *Opus Oxoniense*, III d. 1, 1, br. 17, u: Robert SPAEMANN, *Persone*, str. 36.

47 Romano GUARDINI, *Mondo e persona*, str. 148. To ne znači da ono nasilje koje se može izvršiti nad mojom psihofizičkom dimenzijom nema utjecaja na moju cjelovitu osobu, ali taj utjecaj nije odlučujući i ne omogućava drugome da me može otuđiti i posjedovati.

ne može oteti ili posjedovati jer osoba ne podliježe relaciji posjedovanja.⁴⁸ Ne samo da ja kao osoba ne mogu biti otuđen od nekoga drugoga, što bi značilo negativno djelovanje drugog čovjeka ili društva na mene kao osobu, nego isto tako nitko drugi ne može mene zamijeniti u onim stvarima i situacijama kada ja djelujem kao osoba. Ne može, na primjer, nitko umjesto mene donijeti slobodnu odluku i preuzeti odgovornost za tu odluku. Sloboda i odlučivanje pripadaju isključivo osobi i jedino ona može snositi odgovornost za slobodne čine. Ova pozicija ističe neprocenjivu vrijednost svakog čovjeka i u suprotnosti je sa svakim pozitivizmom koji, budući da smatra kako spoznajemo samo ono do čega dolazimo na temelju osjetilnog iskustva, ne dolazi do osobe koja je duhovna stvarnost.

Jedinstvenost

Svaki je čovjek kao individuum nositelj ljudske naravi. Tom ljudskom naravi on dijeli zajedničke karakteristike s ostalim pripadnicima ljudske vrste. No čovjek nije samo jedinka ljudske vrste već je on, kao osoba, jedna konkretna cjelina koja ima sve karakteristike ljudske naravi, ali tako da su te karakteristike u njoj prisutne na jedan apsolutno jedinstven način pa možemo reći kako egzistencija ljudske osobe transcendiraju samu ljudsku narav. Dostojanstvo ljudskog bića ne temelji se, dakle, na tome što ono participira na zajedničkoj ljudskoj naravi već na tome što je ono neponovljiva, jedinstvena ljudska osoba.⁴⁹ Govoreći na svoj način o osobi, Berdjajev kaže kako u njoj postoji puno toga naslijeđenog, povijesnog, tradicionalnog, društvenog i rodbinskog, ali to sve zajedno nije ono što osobu čini osobom. Za njega "osoba je izuzetak, a ne pravilo. Tajna postojanja osobe je u njoj apsolutnoj nezamjenjivosti, u njoj jednkrotnosti i jedinstvenosti, u njoj neusporedivosti... 'Osobno' je originalno, povezano s prvoizvornikom, potpuno. Osoba je obavezna izvršavati samobitne, originalne, stvaralačke postupke i samo to je i čini osobom, predstavlja njenu jedinstvenu vrijednost."⁵⁰

48 Usp. *ibid.*, str. 148.

49 Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 77.

50 Nikolaj A. BERDJAJEV, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, str. 40-41.

Ako bismo zanemarili ovu bitnu vlastitost osobe, te ju sveli samo na jednu zamjenjivu jedinku unutar ljudske vrste, ne bi bilo nikakvih moralnih poteškoća kada bismo jednu takvu jedinku uništili i zamijenili je nekom drugom. Ionako bi ona kao takva bila samo dio ljudske vrste i, prema tome, njoj kao cjelini podređena. Koliko god ovakva pomisao izgledala zastrašujućom, ona ipak malo-pomalo pušta svoje korijenje u praksi. Naime, sva biotehnološka nastojanja oko kloniranja "etički" se opravdavaju tezom da bi kloniranje mnogo pridonijelo boljitku čovječanstva, razvoju i usavršavanju ljudske vrste itd. No pritom se ne misli na to kako ljudska vrsta u stvarnom životu ne postoji kao ljudska vrsta već samo kao mnogo konkretnih pojedinih ljudi, kao konkretne pojedine ljudske osobe. Kloniranjem se želi proizvesti jedna osoba, identična nekoj drugoj, već postojećoj osobi, na način da se postigne njezina genetička istovjetnost s "originalom". Osnovna zabluda u ovom pokušaju leži u tome što se osobu *ne može* klonirati. Čak ako bi se i proizvela osoba identičnog genetičkog koda, ne može se proizvesti identična osoba jer osobu ne čini samo skup gena. Zato je R. Guardini sasvim u pravu kada kaže da bi se "smisao osobe poništio kada bi ja mogao biti dvaput".⁵¹ Osoba je jedno konkretno jedinstvo duše i tijela, a dušu se kao duhovno načelo ne može proizvesti iz materije, ne može ju se kopirati niti umnažati. Ljudska osoba, iako ima materijalno načelo koje ju čini individuom i dijelom ljudske vrste, ima i duhovno načelo koje ju čini jedinstvenom i neponovljivom.⁵² Kao jedinstvo ta dva načela, ljudska osoba nikada ne može biti kopirana, bez obzira na to koliko se visok stupanj sličnosti uspio postići između dvije osobe u psihofizičkom pogledu, to ipak uvijek ostaju dvije različite osobe, svaka sa svojom jedinstvenošću, vrijednošću i dostojanstvom.

Pojedinačnost

Metafizička je analiza pokazala da je osoba jedna pojedinačna konkretna stvarnost, konkretno supstancijalno jedinstvo duše i tijela utemeljeno na jednom aktu bivstvovanja, koje utemeljuje sve ostale savršenosti koje to pojedinačno biće ima ili može imati. Zato ga Bo-

51 Romano GUARDINI, *Persona e mondo*, str. 149.

52 Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 77-79.

etije naziva individualnom supstancijom, a K. Wojtyła odatle izvlači njegove temeljne vlastitosti nepromjenjivosti i jedinstvenosti.⁵³ Ovo biće samo sebe u kontekstu rasprave o osobi iskazuje zamjenicom "ja", a drugi mu se obraćaju s "ti". Zato pojedinačna osoba uvijek ima prednost pred kolektivnim bićima, kakvo je društvo ili država, koja čine tek akcidentalno jedinstvo. Stoga su kolektivi uvijek u službi pojedinačne osobe. Odnosu društva i osobe posebnu je pozornost posvetio Berdjajev, boreći se za dostojanstvo osobe i pokazujući kako ona kao cjelina za sebe nikada ne može biti sredstvom neke druge, ma kako velike cjeline. Naglašava kako "osoba kao cijelo u sebi ne pripada nijednom sistemu i planu".⁵⁴ No, s druge strane, on se suprotstavlja svakom individualističko-egoističkom shvaćanju osobe koje bi pretpostavljalo samodostatnost i zatvorenost čovjeka u sebi, te nastavlja kako osoba "uvijek pretpostavlja drugo, ona je usmjerena k drugome, ona izlazi iz sebe".⁵⁵ Dakle, istinske odnose s drugim ljudima mogu ostvariti tek onda kada svakoj pojedinoj osobi priznam onu istu vrijednost i dostojanstvo koje priznajem i sebi kao osobi. No dostojanstvo ljudske osobe ne može biti samo lijep pojam koji nije ni na čemu utemeljen. Dostojanstvo ljudske osobe mora imati svoj temelj duboku ukorijenjen u samom biću. A. Lobato smatra da se taj temelj nalazi u "samom bitku, koji se pokazuje istovremeno pojedinačan i mnogostruk",⁵⁶ te na taj način osigurava dostojanstvo pojedinoj osobi, kao i zajednici osoba u kojima se pojedinac ostvaruje.

Romano Guardini u djelu *Osoba i sloboda* ističe tri karakteristike osobe: samopripadanje osobe, nezamjenjivost osobe i samojamstvo osobe. A to u slučaju osobe znači: "Ja ne mogu biti nastanjen od nekog drugog te sam u odnosu na sebe sam sa sobom. Ne mogu biti predstavljen od nekoga drugoga, ne može netko za mene kao osobu jamčiti nego ja sam jamac samome sebi. Ne mogu biti zamijenjen s nekim drugim jer ja sam ja jedini ja."⁵⁷

53 Usp. Antonio NEGRI, *De persona. L'indomabilita dell'individuo*, Spirali, Milano, 2004., str. 258.

54 Nikolaj A. BERDJAJEV, *Ja i svijet objekata*, str. 132.

55 *Ibid.*, str. 132.

56 Abelardo LOBATO, *La dignità della persona umana. Privilegio e conquista*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 2003. str. 69.

57 Romano GUARDINI, *Persona e libertà*, La Scuola, Brescia, 1987., str. 181-182.

Cjelovitost

Filozofski način promatranja bilo koje stvari jest uvijek takav da se pita što je ta stvar u sebi i da ju se promatra u njezinoj cjelovitosti. Na isti način filozofija pristupa i ljudskoj osobi. Suprotno tome, pozitivne znanosti uvijek parcijalno pristupaju čovjeku pa čovjek biva samo individua, jedan dio u odnosu na npr. prirodu (biologija) ili na društvo kao cjelinu (sociologija). Iako na svom području mogu imati istinita otkrića, ova shvaćanja donose samo djelomičnu istinu o čovjeku pa u slučajevima kada se ona apsolutiziraju kao jedina i cjelovita istina, dolazi do neprihvatljivog antropološkog redukcionizma. Zadatak je filozofije, imajući u vidu ove pojedinačne istine, dati svoj specifičan doprinos u ispravnom i cjelovitom shvaćanju ljudske osobe.

Već je bilo rečeno da je osoba pojedinačna, konkretna supstancijalna cjelina sastavljena od duše i tijela. Duša i tijelo kao dva sunačela čine jedno stvarno, supstancijalno i osobno jedinstvo čovjeka. Ili, kako je to Ivan Fuček jasno istaknuo, "duša i tijelo tvore *bitno i supstancijalno jedinstvo* – jedan *bitak (unum esse)* i jedno *bivstvovanje (unam existentiam)*."⁵⁸ Dakle, ljudska duša nije shvaćena kao neka odvojena supstancija koja bi se na izvanjski način sjedinjavala s ljudskim tijelom već je ona forma ili prvi akt tijela koje ima život u potenciji. Ona je načelo koje određuje i organizira tijelo i čini da biće jest to što jest.⁵⁹ Zahvaljujući tom duhovnom načelu, osoba nadilazi materijalni svijet u koji je uronjena svojom tjelesnošću, te se nikada ne može smatrati jednim njegovim dijelom, ne može, kao duhovna stvarnost, nikada biti dijelom neke veće cjeline budući da je ona uvijek cjelina za sebe. Vlastito je materiji da se može dijeliti, ali duh se ne može dijeliti i zato se duhovna stvarnost ne može promišljati u kategorijama dio-cjelina. Stoga su pozitivne znanosti tek djelomično u pravu kad čovjeka određuju kao dio nekih većih cjelina: društva, prirode ili svemira. Točno je da čovjek kao tjelesno biće, kao individua, doista pripada tim cjelinama, ali taj isti čovjek prvenstveno je osoba i, prema tome, cjelina za sebe. Berdjajev osobu naziva izvornom cjelovitošću i jedinstvom koje nije determi-

⁵⁸ Ivan FUČEK, *Osoba, savjest*, str. 41.

⁵⁹ Usp. Ramon LUCAS LUCAS, *Antropološki status*, str. 86-87.

rano odnosima dio-cjelina već je prvenstveno sloboda i mogućnost pobjede nad determinacijom materijalnog svijeta.⁶⁰ Stoga se osobu uvijek treba promatrati kao svrhu samoj sebi, a nikada kao sredstvo za postizanje nekih drugih svrha, nikada u službi nekih većih cjelina. Ona se jednostavno ne može ubrojiti među kategorije sredstava jer po svojoj biti i mogućnosti realizacije može pripadati samo kraljevstvu svrha, i samo se u tom smislu može i promatrati. To ne znači da ljudska osoba tijekom povijesti nije bila iskorištavana kao sredstvo drugih pojedinaca ili kolektiva kako bi postigli neke svoje ciljeve, ali se želi istaknuti kako takvo postupanje s osobom nije dopušteno i u suprotnosti je s biti i dostojanstvom ljudske osobe. Ovu je ideju E. Mounier jasno istaknuo na sljedeći način: "Nijedna druga osoba, još i više, nijedan kolektiv, nijedan organ društva ne može legitimno koristiti [osobu] kao sredstvo."⁶¹

Relacionalnost

Mnogi su suvremeni filozofi istaknuli upravo relacionalnost kao najvažniju karakteristiku osobe. No još je i Boetije smatrao da relaciju označava svaka riječ koja se pripisuje osobi. Isto to prihvaća i Toma Akvinski nadodajući kako se niti jedna riječ ne pripisuje osobi u strožem smislu od riječi *osoba* te tako sama riječ *osoba* označava upravo relaciju.⁶² Personalizam koji se razvija na temeljima Boetija i Tome naziva se ontološki personalizam i on osobu promatra u njezinim ontološkim odnosima. Pokazuje kako su za ljudsku osobu bitna četiri temeljna odnosa: unutarosobni (intrapersonalni) odnos, tj. odnos sa samim sobom; međuosobni (interpersonalni) odnos ili odnos sa svim drugim ljudima; kozmički (ekološki) odnos, tj. odnos sa svime što nije čovjek, a postoji u svijetu, i na kraju transcendentalni ili religiozni odnos, tj. odnos prema najvišem biću – Bogu. U novije se vrijeme javlja drugi tip personalizma, tzv. dijaloški personalizam, koji ističe nužnost odnosa za osobu jer osoba putem odnosa živi i razvija se i jedino se na takav način može ostvariti. Najznačajniji su

60 Usp. Nikolaj A. BERDJAJEV, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, str. 50.

61 Emmanuel MOUNIER, *Manifeste au service du personnalisme*, u: Antonio NEGRI, *De persona*, str. 89.

62 Usp. Toma AKVINSKI, *S. Th. I.*, q. 29., a. 4.; eng. pr.: <http://www.newadvent.org/summa/1020.htm#1>, (30. 3. 2007.).

predstavnicima ovog tipa personalizma S. Kierkegaard, J. H. Newman, F. Ebner i M. Buber.⁶³

Relacionalnost, odnosno otvorenost osobe prema svijetu i drugim bićima u svijetu, moguća je zahvaljujući slobodi koju ljudska osoba duguje svojoj duhovnoj naravi. Kao slobodno biće, čovjek ima svoj bitak *u sebi* i *za sebe*, ali ne i *od sebe*. Svoj bitak čovjek dobiva participacijom od bića koje je sâm bitak i koji svemu što jest daje bitak. Darujući bitak ljudskoj osobi, on s njoj ostvaruje poseban metafizički odnos, koji utemeljuje i samu mogućnost za ostvarivanje odnosa s drugim bićima u svijetu, koju osoba ima i koju stalno aktualizira u komunikaciji s drugima. Dijaloški personalizam posebno ističe činjenicu da se u ovoj komunikaciji s drugima osoba ne gubi nego potvrđuje. Naime, "osoba ostaje osobom čak i kada se ostvaruje u drugoj osobi".⁶⁴ Ona tada ljubi drugoga kao samoga sebe, a sebe kao drugoga, naravno, ostajući cijelo vrijeme svoja. Ovo je moguće samo u ljubavi koja na najbolji način izražava ovaj metafizički temelj njezine relacionalnosti. To se posebno očituje u odnosu koji osoba ostvaruje sa samim bitkom u sebi od kojega dobiva svoje *biti u sebi* i *biti za sebe*.

Osobu kao slobodno biće karakterizira samoposjedovanje s jedne, i otvaranje prema drugima s druge strane, a njezino istinsko samoostvarenje zbiva se tek kada njezino *biti za sebe* postane *biti za drugoga*, i to u konačnici biti za onoga koji joj daje njezino *biti u sebi* i *biti za sebe* i koji je temelj njezine slobode.⁶⁵ Ovo *biti za drugoga* znači drugome se darovati, odnosno drugoga ljubiti, što znači da se osoba ostvaruje upravo ljubavlju. Time se želi reći kako se osoba ne može ostvariti zatvarajući se u sebe i podižući barijere između sebe i drugih. To se najbolje očituje u ljubavi između muškarca i žene koja predstavlja najviše ostvarenje ljubavi u ljudskoj naravi. Naime, čovjek uvijek i jedino postoji ili kao muškarac ili kao žena. I zato "ni jedan čovjek ili ni jedna žena ne može, po sebi, biti cjelovit čovjek. On ima uvijek pred sobom drugi način, njemu nedostupan, da bude

63 Usp. Ivan FUČEK, *Osoba, savjest*, str. 43-45.

64 Antonio NEGRI, *De persona*, str. 119.

65 Usp. Angelo SCOLA, *Čovjek kao osoba*, str. 46-48.

on.⁶⁶ To znači, da bi se čovjek ostvario, da bi doživio vlastito ispunjenje, treba drugoga i treba se drugome otvoriti. Osoba je svjesna činjenice da ona sama ne iscrpljuje sve bogatstvo subjektivnosti, svijesti o samoj sebi, samoposjedovanja i slobode, odnosno otvorenosti bitka kao takvoga. Upravo svojom subjektivnošću i unutrašnjošću osoba postaje svjesna svoje nekompletnosti i ograničenosti, čime se odmah otvara prostor za drugotnost, ostvarenje relacionalnosti.⁶⁷ Zabluda je egocentrika kako štiti svoje dostojanstvo zatvarajući se u sebe i postavljajući oklop oko sebe. Baš naprotiv, on se time odriče svoga dostojanstva jer zatvara put vlastitom samoostvarenju i dosezanju smisla života. Tako egoizam nije samopotvrđivanje već, naprotiv, samoodricanje.⁶⁸

Ljubav muškarca i žene, iako temeljna, nije jedina vrsta ljubavi u ljudskom svijetu. Iz nje izrastaju manje i veće zajednice ljubavi, među kojima prvo mjesto svakako zauzima obitelj kao osnovna jedinica društva. Nadalje, tu su i druge manje i veće zajednice i društvene jedinice i, na kraju, velike političke i kulturne tvorevine kao što je država.

Autonomija

Autonomija ili neovisnost svake osobe proizlazi iz činjenice da je svaka osoba biće obdareno razumom i svojim aktom bivstvovanja. Toma Akvinski kaže da svako razumno biće ima suverenost nad svojim činima, odnosno da je gospodar svojih čina.⁶⁹ Kritičari racionalizma u devetnaestom stoljeću postavljali su instinkte nasuprot umu kao one koji doista pokreću ljudsko djelovanje.⁷⁰ No treba reći kako prirodni instinkti ne određuju čovjekovo ponašanje već čovjek njima upravlja svojim razumom i služi se njima u ostvarivanju svoje konačne svrhe. Kada kažemo da je osoba biće koje je gospodar svojih čina, to ujedno znači da je ona biće koje za te čine snosi odgovornost te da nitko ne može umjesto nje odlučivati niti odgovarati za njezine

66 *Ibid.*, str. 153.

67 Usp. J. DE FINANCE, *Persona e Valore*, EPUG, Roma, 2003., str. 63-64.

68 Usp. Vladimir SOLOVJOV, *Smisao ljubavi*, Sfairis, Beograd, 1988., str. 21-23.

69 Usp. Toma AKVINSKI, *S. Th.*, I., q. 29., a. 1.; eng. pr.: <http://www.newadvent.org/summa/1020.htm#1>, (30. 3. 2007.).

70 Usp. Volker GERHARDT, *Samoodređenje*, Demetra, Zagreb, 2003., str. 215.

čine. Stoga možemo reći da je čovjek pri svakom izboru sâm sa sobom. Toga su na poseban način bili svjesni suvremeni filozofi. Tako Nikolaj Berdjajev piše o teškoćama koje sloboda sa sobom nosi, o teškoći izbora, o slobodi koja se rađa iz boli jer znači sukob sa zlom u sebi i oko sebe, sukob s ustaljenim navikama, sukob s kompromisima. Ruski filozof primjećuje kako mnogi nisu spremni na tu bol te se odriču slobode i pristaju na ropstvo samo da ne bi morali trpjeti bol.⁷¹ Drugi su suvremeni filozofi pokušavali suprotstavljati narav i slobodu, kao dva antipoda koja se isključuju. Ovo je proizlazilo iz pogrešnog shvaćanja ljudske slobode kao apsolutne neograničenosti čovjeka u svakom smislu. Čovjek naprosto to nije i to nam pokazuje kako povijest ljudske misli tako i naše svakodnevno iskustvo. Zato bi bilo pogrešno narav shvaćati kao neprijateljicu slobode. Sloboda je zapravo aspekt naše naravi. Naša je narav uvjet naše slobode, a ne njezina neprijateljica. To se može razumjeti kada se ima na umu činjenica da osim slobode od, postoji i sloboda za, koja je prava afirmativna sloboda i u kojoj se najbolje očituje naša ljudska neovisnost i autonomija. A upravo je to ono što je najteže suvremenoj misli prepoznati kao čovjekovu realnost.⁷² Vidimo, stoga, kako na području slobode posebno dolazi do izražaja posebnost i originalnost ljudske osobe. To na još dramatičniji način izražava danski filozof Søren Kierkegaard u svom djelu *Strah i drhtanje*. On suprotstavlja tragičnog junaka i viteza vjere, pokazujući kako tragični junak uvijek ima opće norme djelovanja i pravila na koja se može osloniti i kojima se može opravdati, pomoću kojih ga, u krajnjoj liniji, i drugi mogu razumjeti. Vitez vjere je, naprotiv, sâm pred svojim izborom. On nema općih normi u koje bi mogao uklopiti svoje djelovanje i pomoću kojih bi ga drugi mogli razumjeti. Nema toga jezika, nema tog oblika komunikacije kojim bi on drugima mogao posredovati teškoću svoje situacije. On kao osoba, original sa svojom izvornom situacijom, stoji sâm pred Apsolutom i pred svojim izborom.⁷³ Iako se S. Kierkegaard u svojim djelima radije služi izrazom individuum nego osoba, njegovo shvaćanje slobode i jedinstvenosti čovjekove odluke očituje

71 Usp. Nikolaj BERDJAJEV, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, str. 44.

72 Usp. J. DE FINANCE, *Persona e Valore*, EPUG, Roma, 2003., str. 76.

73 Usp. Søren KIERKEGAARD, *Strah i drhtanje*, Verbum, Split, 2000.

kako je on zapravo duboko svjestan neponovljivosti ljudske osobe koja se nikako ne može uklopiti u neke opće kalupe nego ih nadilazi kao jedinstvena duhovna stvarnost.

Umjesto zaključka

Premda je filozofska razrada ideje o osobi općenito, pa tako i o ljudskoj osobi, započela razvojem filozofije u okvirima ranog kršćanskog srednjovjekovlja, nastavila se tijekom najviših dosega skolastičke misli, te za neko vrijeme bila stavljena u drugi plan, pojavom moderne misli uslijedila je ponovna elaboracija ovog prevažnog filozofskog problema u okviru suvremene misli. S jedne strane, ta se ponovna elaboracija ideje osobe događala u okviru pojedinih ograna egzistencijalističke struje unutar filozofije, s druge strane ona je postala glavnom maticom misaonog tijeka poznatog u povijesti pod nazivom personalizam. I premda ovaj posljednji pravac nije bio dugoga vijeka, a ovdje nije mjesto ni vrijeme za analize takvog fenomena, možemo se složiti s tvrdnjom Paula Ricoeura, da premda je pravac završio, problem osobe ponovno se vratio na misaoni vidokrug suvremenog čovjeka.⁷⁴ Čak štoviše, rekli bismo da se sve više približava samom žarištu misaonih preokupacija današnjeg čovjeka. Naime, ono što se događa s današnjim čovjekom, a što je dijelom omogućio ovakav eksplozivni razvoj tehnologije, od pojava nezamislivih društvenih fenomena, tipa globalnog terorizma, preko manipulacije ljudskim genima i genetskog inženjeringa, što izaziva mučna bioetička pitanja, doveli su razumno biće poznato u biološkom smislu kao *homo sapiens sapiens*, do točke kada se treba zapitati: jesam li ja osoba i što to znači biti osoba? Ili će suvremeni čovjek potražiti adekvatan odgovor na ovo pitanje i djelovati u skladu s istinitim odgovorom na njega ili će postati neopravdano nazivati ga više razumskom životinjom na jednoj razini promišljanja, kao i *homo sapiens sapiens* na drugoj razini promatranja. Ovaj naš rad ima pretenziju skrenuti pozornost na važnost ovoga filozofskog pro-

74 Usp. Paul RICOEUR, *Meurt la personnalisme, revient la personne*. Riječ je o predavanju koje je Ricoeur održao povodom pedsetogodišnjice osnivanja časopisa "Esprit" i koje je potom publicirano u istom časopisu u broju od siječnja 1983. god. (str. 113-119).

blema u našem vremenu i postaviti osnove budućem produbljivanju ove problematike.

Popis korištene literature

- Aristotel, *Metafizika*, Globus-SNL, Zagreb, 1988.
- Aristotel, *O duši*, Naprijed, Zagreb, 1996.
- Berdjajev, Nikolaj, *Ja i svijet objekata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984.
- Berdjajev, Nikolaj, *O čovekovom ropstvu i slobodi*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1991.
- Dadić, Borislav, *Odnos pojedinačnog i općeg dobra u perspektivi metafizike osobe*, u: "Filozofska istraživanja", 92 (2004.), sv. 1., str. 41-58.
- Clavell, Luis – De Laborda, Miguel Pérez, *Metafisica*, EUSC, Roma, 2006.
- De Finance, Joseph, *Persona e Valore*, EPUG, Roma, 2003.
- Facchini, Fiorenzo, *Stazama evolucije čovječanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.
- Fuček, Ivan, *Osoba, savjest*, Verbum, Split, 2003.
- Gergard, Volker, *Samoodređenje*, Demetra, Zagreb, 2003.
- Guardini, Romano, *Persona e libertà*, La Scuola, Brescia, 1987.
- Guardini, Romano, *Mondo e persona*, Morcelliana, Brescia, 2002.
- <http://www.newadvent.org/cathen/11726a.html>
- Kierkegaard, Søren, *Strah i drhtanje*, Verbum, Split, 2000.
- Kozelj, Ivan, *Savjest*, FTI, Zagreb, 1990.
- Lobato, Abelardo, *La dignità della persona umana. Privilegio e conquista*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 2003.
- Lucas Lucas, Ramón, *Antropološki status ljudskog embrija*, u: A. Volarić-Mršić (ur.), *Status ljudskog embrija*, Centar za bioetiku-FTI, Zagreb, 2001.
- Maritain, Jacques, *Tri reformatora*, Laus, Split, 1995.
- Matulić, Tonči, *Medicinsko prevrednovanje etičkih granica*, Glas Koncila, Zagreb, 2006.
- Matulić, Tonči, *Život u ljudskim rukama*, Glas Koncila, Zagreb, 2006.
- Negri, Antonio, *De persona. L'indomabilità dell'individuo*, Spirali, Milano, 2004.

Ratzinger, Joseph, *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, Verbum, Split, 2005.

Ricoeur, Paul, *Meurt la personalisme, revient la personne*, u: "Esprit", janvier (1983.), str. 113-119; tal. pr.: *La persona*, Morcelliana, Brescia, 2002.

Scola, Angelo, *Čovjek kao osoba*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

Solovjov, Vladimir, *Smisao ljubavi*, Sfairos, Beograd, 1988.

Spaemann, Robert, *Personen. Versuche über den Unterschied zwischen "etwas" und "jemand"*, Stuttgart, 1998.; tal. pr.: *Persone. Sulla differenza tra "qualcosa" e "qualcuno"*, Laterza, Roma –Bari, 2005.

Toma Akvinski, *Suma protiv pogana*; 2. sv., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.-1994.

Toma Akvinski, *Suma teologije*; eng. pr.: <http://www.newadvent.org/summa/1020.htm#1>

METAPHYSICAL ENQUIRIES CONCERNING THE HUMAN PERSON

Summary

The article questions the present understandings and interpretations of the human person, with a view to the possible outcomes of some contemporary philosophical theories and directions. During the history different attempts were made in search of a definition of the human person. Boethius defined the man as the “individual substance having the mind”. Following Boethius, saint Tomas Aquinas tried to point out human originality and singularity. Modern times are marked by advancement of natural sciences, characterized by a fragmentary view of the person, which could lead to unthinkable consequences and jeopardize the status of the person. The article discusses the harmful consequences of a partial approach, and accents the positive side of the integrative and thorough approach.

Key words: human person, definition of human, natural sciences, integrative approach.